

Юність

Айзек Азімов

Юність

Айзек Азімов

Оповідання

Перекладач: Людмила Бутенко

1

Забрязкотіли камінці об шибку, і хлопчик заворушивсь уві сні. Потім сів у ліжку. Минуло кілька секунд, перш ніж до нього дійшло, де він. Звичайно, не вдома. Він у селі. Було холодніше, ніж удома, за вікном ледь розвиднювалося.

— Скіпка! — почувся настирливий хрипкий шепіт.

Хлопчик метнувся до відчиненого вікна.

Насправді його звали інакше, але новому приятелеві, з яким він напередодні познайомився, вистачило одного погляду на його худорляву постать, щоб вирішити:

— Ти — Скіпка! — І додати: — А я — Рудий.

Рудого також насправді звали не так, але прізвисько страшенно йому пасувало. Вони миттю подружилися: так швидко й без вагань можуть заприятелитися тільки діти, навіть не підлітки, а діти, на яких іще ніяк не позначилась дорослість.

— Привіт, Рудий! — гукнув Скіпка й бадьоро махнув йому рукою, кліпаючи очима та остаточно прокидаючись.

— Тихо! — схожим на каркання шепотом урвав його Рудий. — Ще розбудиш когось.

Скіпка аж тепер помітив, що сонце на сході ледь сягнуло верхівок низеньких пагорбів, що тіні довгі й розпливчасті, а трава мокра від роси.

Вже тихіше він поцікавився:

— Ти чого хотів?

Рудий лише зробив йому знак вийти.

Скіпка швидко вдягнувся, з радістю скоротивши вранішнє вмивання: побризкався ледь теплою водою, та й край. Поки вибіг надвір, вода на обличчі вже висохла, босі ж ноги зволожились від роси.

— Та тихше ти, — сказав Рудий. — Якщо прокинеться мама чи татко або навіть хтось із слуг, то почнеться: "Ану додому!" або: "Бігатимеш босоніж по траві — застудишся й помреш!"

Він передражнив так схоже, що Скіпка пирснув і подумав, що зроду ще не зустрічав такого кумедного хлопця, як Рудий. Запитав нетерпляче:

— Ти щодня отак рано встаєш? Отак удосвіта? Неначе весь світ тільки тобі належить, правда? Навкруги ні душі, еге ж?

Він аж запишався, що йому дозволили ступити до цього незвичайного світу.

Рудий скося поглянув на друга й мовив недбало:

— Я вже давно на ногах. Хіба ти вночі нічого не чув?

— А що?

— Та гриміло ж.

— Була гроза? — остовпів Скіпка. Він ніколи не міг заснути у грозу.

— Та, навряд. Але гриміло. Я підійшов до вікна, коли почув, — а дощу нема. На небі повно зірок, а саме небо якесь майже сіре. Уявляєш?

Скіпка ніколи такого не бачив, однак на знак згоди кивнув.

— Отож я й подумав, що треба вийти.

Вони йшли зеленою узбочиною бетонки, що спускалася до пагорбів, навпіл перетинаючи навколишню місцевість, і губилася серед них. Дорога була така давня, що навіть батько Рудого не міг сказати йому, коли її збудували. На ній не було ні тріщин, ні вибоїн.

— Таємницю берегти вмієш? — запитав Рудий.

— Аякже. Що за таємниця?

— Таємниця, та й годі. Мо', скажу, а мо', й ні. Ще не вирішив.

На ходу Рудий зламав довгу гнучку стеблину папороті, один по одному пообривав листочки і хльоснув нею, мов батіжком. На якусь хвилю уявив себе на баскому коні, що стає дибки й закушує вудила, підкоряючись його залізній волі. Потім він стомився, відкинув батіжка й загнав коня у найглухіший закут своєї уяви — ще знадобиться колись.

— Скоро приїде цирк, — промовив він.

— Оце-то таємниця. Я й без тебе знаю. Батько мені ще вдома казав.

— Це ще не таємниця. Вона — ого-го!.. Ти в цирку коли був?

— Та звісно, був. Ще й питає.

— Сподобалося?

— Ще й як!

Рудий знову стежив за ним краєчком ока:

— А лишитись у цирку ти коли хотів? Отак узяти й лишитись назавжди.

Скіпка замислився.

— Мабуть, ні. Гадаю, я буду астрономом, як батько. Здається, він цього хоче.

— Пхе! Астрономом!

Скіпка відчув, як зачиняються перед ним двері в новий незвичайний світ, і астрономія враз видалась йому сухою наукою про мертві зірки.

— Цирк справді цікавіший, — сказав він примирливо.

— Це ти тільки так кажеш.

— Ні. Я так думаю.

Рудий перейшов до діла:

— А от якби тобі запропонували працювати в цирку прямо зараз, що б ти зробив?

— Я... я...

— Бачиш, — зневажливо засміявся Рудий.

Скіпка образився:

— Я б погодився.

— Овва!

— Випробуй мене!

Рудий — якийсь незнайомий і напружений — крутнувся до нього:

— Ти правду кажеш? Підеш зі мною?

— Про що це ти? — Скіпка трохи відступив.

— У мене є щось таке, що допоможе нам потрапити до трупи. Можливо, колись у нас буде власний цирк. Ми могли б стати найвідомішими цирковими артистами в світі. Це — якщо ти зі мною. Інакше... та, гадаю, я й без тебе обійдусь. Я лишень подумав, може, хай і приятель Скіпка спробує щастя.

Світ знову здавався незвичайним і чарівним, і Скіпка сказав:

— Згода, Рудий. Я з тобою. То що ж там у тебе, га? Ану розкажуй!

— Відгадай. Що в цирку найголовніше?

Скіпка почав гарячково розмірковувати. Йому так не хотілося сісти маком. Нарешті запитав:

— Акробати?

— Оце так такі Я б на них і задарма не пішов.

— Тоді я не знаю.

— Тварини, от що! Які номери найцікавіші? Куди найважче потрапити? Навіть у найпрестижніших цирках вистави з тваринами — найкращі.

— Думаєш?

— Спитай-но лишень. Тобі хто хоч скаже. Так от. Уранці я знайшов двох тваринок.

— І впіймав?

— Аякже. Оце й є моя таємниця. Нікому не скажеш?

— Звісно ж, ні.

— Гаразд. Вони у мене в повітці. Хочеш глянути?

Вони були вже майже біля повітки. Попереду зяяла величезна чорна паща розчахнутих дверей. Щось там надто вже чорно. Отже, весь цей час вони йшли саме сюди.

Скіпка спинився і вдавано байдуже запитав:

— А вони великі?

— Став би я з великими заводитись! Не бійся, не кусаються. Вони десь отакі, не більші. Я їх у клітку посадив.

У повітці Скіпка побачив велику клітку, почеплену на гак під дахом. Зверху її було накрито цупким полотном.

— Ми тут наче якусь пташину тримали. Головне, що звідси їм не втекти. Лізьмо на сінник.

Вони видряпалися сходами нагору, і Рудий притяг клітку до себе.

— Ніби якась дірка, — зауважив Скіпка, тицьнувши пальцем у полотно.

Рудий насунив брови:

— Звідки вона тут?

Він зазирнув під полотнину і сказав полегшено:

— Тут вони.

— Так наче чимось пропалено, — захвилювався Скіпка.

— То ти хочеш подивитися чи ні?

Скіпка повільно кивнув. Він зовсім не був певний цього. А що як вони...

Та Рудий уже стяг полотно. Як він і казав, там було двоє тваринок — маленьких і якихось огидних. Вони швидко зарухались, як тільки піднялася полотнина, й тепер були вже біля хлопчиків. Рудий обережно торкнувся однієї пальцем.

— Обережно! — жахнувся Скіпка.

— Нічого мені не станеться, — сказав Рудий. — Бачив таких коли-небудь?

— Ні.

— Невже ти не розумієш, що в будь-якому цирку аж затрусяться, коли їх побачать?

— А не замалі вони для цирку?

Рудого це дійняло до живого. Він відпустив клітку, й вона загойдалася туди-сюди мов маятник.

— Ага, хочеш вийти з гри.

— Ні, я лише...

— Не хвилюйся, не такі вже вони й маленькі. Зараз мене тільки одне непокоїть...

— Що?

— Ну, я ж маю чимось їх годувати, поки приїде цирк. Треба придумати — чим.

Клітка гойдалась, а маленькі в'язні, припавши до ґраток, якимось дивно й швидко жестикулювали, звертаючись до хлопчиків, — так наче були розумні істоти.

2

Астроном церемонно зайшов до їдальні. Тут він почувався гостем.

— Де ж хлопці? — звернувся він до Промисловця.

Той усміхнувся:

— Вони кілька годин десь блукали. Жінки щойно примусили їх поснідати, тож хвилюватись нічого. Юність, докторе, юність.

— Юність. — Це слово, здавалося, засмутило Астронома. Снідали мовчки. Лише раз озвався Промисловець:

— Ви й справді вважаєте, що вони з'являться? Адже сьогодні такий звичайний день.

— З'являться, — зронив Астроном.

Оце й уся розмова.

— Даруйте, — озвався Промисловець згодом, — навіщо вам так зі мною жартувати? Ви й справді з ними розмовляли?

— Як оце з вами. У певному розумінні, звісно. Вони вміють передавати думки на відстані.

— Про це я здогадався з вашого листа. Цікаво, яким чином?

— Не можу сказати. Я питав їх, але, зрозуміло, нічого певного вони не відповіли. Чи я просто не второпав? Думки фокусуються й передаються за допомогою спеціального

пристрою, більше того, треба, щоб обидва — той, хто передає, і той, хто сприймає думки, — були дуже на цьому зосереджені. Минуло чимало часу, перш ніж я збагнув, що зі мною намагаються спілкуватися. Можливо, вони поділяться з нами цим своїм науковим досягненням.

— Може, й так. Тільки уявіть собі, як це вплине на суспільство! Передавач думок!

— Чом би й ні? Нам зміни не завадили б.

— Не думаю.

— Зміни не бажані тільки в похилому віці, а раси, так само як люди, можуть старіти, — зауважив Астроном.

Промисловець кивнув на вікно:

— Бачите цю дорогу? Її збудовано в Передвоєнні Часи. Не знаю точно, коли саме. Зараз вона не гірша, ніж була тоді, коли її тільки-но проклали. Сьогодні ми при всьому бажанні не змогли б збудувати таку саму. Тоді раса була молода, так?

— Тоді? Авжеж. Принаймні їх не лякало нове.

— Краще б навпаки. Де зараз суспільство Передвоєнних Часів? Знищене, докторе! І що дали йому юність і прагнення до нового? Нам тепер краще. Живемо собі тихенько, лиха не знаємо. Раса ні до чого не йде та й, зрештою, нам нікуди йти. Вони це підтвердили. Я розмовлятиму з вашими прибульцями, коли вони з'являться, як і обіцяв. Але, гадаю, проситиму їх повернутись назад.

— Раса не стоїть на місці, — поважно сказав Астроном. — Вона наближається до остаточного занепаду. З кожним роком число студентів у моєму університеті зменшується. Проводиться менше досліджень. Пишеться менше книжок. Старий дрімає на осонні, дні його спокійні й одноманітні, та кожен з цих днів наближує його до смерті.

— Ну, ви вже геть...

— Не легковажте цим. Ось послухайте. Перш ніж написати вам, я вивчив ваше фінансове становище в економічній системі планети.

— І з'ясували, що я платоспроможний? — урвав його з усміхом Промисловець.

— Так, чом би й ні? Бачу, ви жартуєте. А все ж, обійдемося без жартів. Ви менше платоспроможні від вашого батька, а він був менше платоспроможний від вашого діда. Ваш син, можливо, взагалі виявиться неплатоспроможним. Планеті стає все важче підтримувати навіть теперішній рівень виробництва, хоч йому до передвоєнного, як до неба. Скоро ми повернемось до натурального господарства, а потім куди? Назад у печери?

— А запровадження нових технологій змінить становище?

— Річ не лише в них, а швидше в усій сукупності змін, у розширенні обріїв. Бачте, сер, я обрав вас для цієї справи не тільки тому, що ви багаті і маєте вплив у офіційних колах, а й тому, що ви користуєтесь невластивою нашому часові репутацією людини, здатної порвати з традиціями. Наші співвітчизники чинитимуть опір, ви ж знатимете, як із цим впоратися, як зробити так, щоб...

— Щоб відродилась юність нашої раси?

— Так.

— З її атомними бомбами?

— Атомні бомби, — відрубав Астроном, — не конче означають кінець цивілізації. Оці мої прибульці також мали щось на зразок атомної бомби на своїй планеті, одначе вціліли, уникнувши атомної війни. Хіба ви не розумієте, ми зазнали поразки не від бомби, а від її психологічного впливу на нас. Це, може, наш останній шанс щось змінити.

— Скажіть-но, — мовив Промисловець, — а чого хочуть ваші космічні друзі натомість?

Астроном повагався.

— Буду щирий із вами. Планета, з якої вони прибули, має більшу масу. Наша — багатша на легкі елементи.

— Їм потрібний магній? Алюміній?

— Ні. Вуглець і водень. їм потрібні вугілля й нафта.

— Справді?

Астроном поквапився відповісти:

— Ви можете запитати, навіщо це істотам, що навчилися долати космічні простори, а отже, опанували атомну енергію, вугілля й нафта. Цього я пояснити не можу.

Промисловець посміхнувся:

— А от я можу. Поки що це найкращий доказ правдивості ваших слів. На перший погляд може видатися, що опанування енергії атома виключає використання вугілля й нафти. Та, крім того, що вони є джерелом енергії, яку виділяють при згоранні, ці корисні копалини є й завжди будуть основною сировиною для всіх галузей органічної хімії. Пластмаси, барвники, медикаменти, розчинники. Без них промисловість не може існувати навіть в атомну еру. І хоч вугілля й нафта — помірна плата за клопоти й муки юності нашої раси, я волів би, щоб вони запропонували їх нам безкоштовно.

— А он і наші хлопці! — сказав Астроном, зітхнувши.

У відчинене вікно він дивився на дітей, що стояли посеред зеленої галявини, жваво щось обговорюючи. Син Промисловця владно показав на будинок, і син Астронома, кивнувши на знак згоди, зірвався з місця.

Промисловець вів далі:

— Ви говорите про юність. Зараз у нас молоді не менше, ніж раніше, однак вона швидко дорослішає, підстрижена під один гребінець.

До кімнати, грюкнувши дверима, вскочив Скіпка.

— А це що таке? — незадоволено запитав Астроном. Скіпка здивовано звів на нього очі й заляк на місці:

— Вибачте, будь ласка, я не знав, що тут хтось є. Мені дуже прикро, що я вам завадив, — почав він, аж занадто старанно вимовляючи кожне слово.

— Все гаразд, хлопче, — заспокоїв його Промисловець, та Астроном правив своєї:

— Навіть якби в кімнаті нікого не було, сину, чого це ти маєш хряпати дверима?

— Пусте, — наполягав Промисловець. — Хлопець нічого лихого не вчинив. Ви

сварите сина за його молодість. І це ви, з вашими поглядами!

— Йди-но сюди, — звернувся він до Скіпки.

Той повільно наблизився.

— Ну й як тобі в нас, подобається?

— Дуже, сер. Дякую.

— Мій син показував тобі нашу садибу?

— Так, сер. Рудий... тобто...

— Ні-ні, зви його Рудим. Я й сам його так кличу. А тепер скажи, чим це ви обидва займаєтеся?

Скіпка відвів погляд:

— Та чим... обстежуємо навколишню місцевість.

Промисловець озирнувся на Астронома:

— Ось вони, юнацька допитливість і жага пригод. Їх іще не втратила наша раса.

— Сер, — озвався Скіпка.

— Слухаю тебе.

Скіпка довгенько мовчав, збираючи думки.

— Рудий послав мене роздобути чогось смачного, я лише не втямив, чого саме.

— Ну то звернись до куховарки. В неї знайдеться щось смачненьке для вас.

— Та ні, сер. Це для тварин.

— Для тварин?

— Авжеж. Що їдять тварини?

— Боюся, мій син — типово міська дитина, — втрутився Астроном.

— То й що? Нічого поганого в цьому нема. Які саме тварини? — вів далі

Промисловець.

— Маленькі, сер.

— Тоді спробуйте дати їм трави або листя, а як не їстимуть, то, може, горіхів чи ягід.

— Дякую, сер.

Скіпка знов вибіг, тихенько причинивши за собою двері.

— Гадаєте, вони зловили живих звірів? — занепокоївся Астроном.

— Нічого дивного. Тут полювання заборонене, тварини майже ручні, повно гризунів та іншої живності. Рудий щоразу тягне додому те чи інше звірятко. Та всі вони дуже швидко йому набридають. — Він поглянув на настінний годинник: — Ваші друзі вже мали б бути тут, чи не так?

3

Раптом хитавиця припинилася. Було темно. Дослідник важко дихав: повітря чужої планети було густе мов кисіль, і він як риба хапав його ротом. Навіть якщо...

Зненацька він відчув себе нестерпно самотнім. Простяг руку й торкнувся до Торговця. Той був теплий на дотик. Дихав нерівно, раз по раз корчився уві сні. Дослідник, повагавшись, вирішив його не будити. Однаково нічим йому не зарадить.

Порятунку, зрозуміло, не буде. Так вони розплачуються за величезні вигоди, які

мали б тут без конкурентів. Будь-який Торговець, відкривши нову планету, діставав право монополю торгувати з нею протягом десятиліття. Він міг або сам вести торгівлю, або, що траплялося частіше, за певну ціну продавав ліцензії всім охочим. Таке становище призводило до того, що пошуки нових планет провадили таємно і якомога далі від жвавих торговельних маршрутів. Отож у їхньому випадку не було майже ніякої надії, що якийсь зореліт увійде в діапазон їхнього субефірного зв'язку, хіба що сподіватися на якийсь неймовірний збіг обставин. Якби вони хоч у своєму кораблі були, а то ж у цій... цій клітці.

Дослідник учепився в грубезне пруття. Навіть якщо й упоратися з ним за допомогою бластера, — а вони могли це зробити, — все одно вниз не стрибнеш, надто високо.

Оце-то не поталанило! Вони вже двічі спускалися на планету на кораблі-розвіднику. Встановили контакт з аборигенами — недолжно великими, однак лагідними й неагресивними істотами, які, безперечно, мали колись високорозвинену науку й технологію, та не зуміли впоратися з наслідками бурхливого розвитку. Кращого ринку годі й шукати.

А це був дивовижний світ. Надто подіяв він на Торговця, який, хоч і знав доти про гігантські розміри планети, все ж, коли до неї лишалося менше як дві світлові секунди, прошепотів, стоячи біля стереоекрана: "Неймовірно!"

— Є й більші світи, — кинув Дослідник, якому не личило так легко піддаватися емоціям.

— Населені?

— Гм, ні.

— Ну, а твоя планета, якщо її вкинути он у той великий океан, справді ж потоне?

Дослідник посміхнувся. Це був камінчик у його город: його рідна планета в сузір'ї Волопаса — менша від більшості планет.

— Та, мабуть, ні.

А Торговець розвивав свою думку далі:

— І розміри тутешніх мешканців пропорційні розмірам планети?

Було видно, що таке припущення вже менше йому сподобалось.

— Разів у десять більші від нас.

— Ти певний у їхній доброзичливості?

— Важко сказати. Дружба між різними расами — річ ефемерна. Небезпечними я їх не вважаю. Ми вже зустрічали раси, яким після ядерного конфлікту не вдалося втримати економіку на довоєнному рівні. Наслідки тобі відомі: самозаглиблення, відокремленість, поступовий занепад і чимраз більша лагідність.

— Навіть якщо це такі монстри?

— Принцип лишається той самий.

Здається, саме тої миті Дослідник почув надсадний рев двигунів. Він зморщив чоло:

— Ми знижуємося занадто швидко.

Кілька годин тому вони вже прикидали, які небезпеки чигатимуть на них при

посадці. Для зорельота з киснево-водяного світу така планета була завелика мішень. Хоча за розмірами їй далеко було до ненаселених воднево-аміакових планет, а її низька питома вага робила тяжіння на поверхні майже нормальним, сили гравітації з наближенням поступово слабшали. Простенький бортовий комп'ютер не годився для розрахунку посадкових траєкторій за такого діапазону потенціалів. Це означало, що Пілотові доведеться перейти на ручне керування.

Звичайно, було б розумніше встановити досконалішу модель, однак це означало б мандрівку до котроїсь із околиць цивілізації, а отже, витрату часу й розсекречення самих пошуків. Торговець вимагав негайної посадки. Тепер цю вимогу треба було боронити.

— Гадаєш, Пілот не знає своєї справи? — розсердився він. — Вже двічі він щасливо здійснив посадку.

"Так, — подумав Дослідник, — на кораблі-розвіднику, а не на цьому вайлуватому ваговозі". Проте вголос нічого не сказав.

Він прикипів очима до екрана. Зниження відбувалося надто швидко. Можна було не сумніватися. Вони знижувалися набагато швидше, ніж треба.

— Чого мовчиш? — роздратовано запитав Торговець.

— Коли вже так хочеш, щоб я розмовляв, одягни рятувальний жилет і допоможи підготувати катапульти.

Пілот боровся відчайдушно. Він був знавець своєї справи. Зореліт проходив крізь грубезний шар густючого, завдяки гравітаційному потенціалу планети, повітря, яке полум'ям вирувало навколо нього. Аж до останньої хвилини здавалося, ніби попри все Пілотові вдасться впоратися із посадкою.

Він навіть дотримувався курсу, знижуючись за розрахованою траєкторією до раніше визначеного пункту на північному континенті. За інших обставин, коли б їм поталанило хоч трохи більше, їхню посадку оспівували б як зразок героїзму та майстерності, виявлених у надзвичайно складній ситуації. Та коли перемога була вже поруч, далися взнаки фізична й нервова перевтома: важіль керування було натиснуто ледь дужче, ніж треба, і зореліт, що начебто вирівнявся, знову пірнув униз.

Часу виправляти помилку вже не було. До поверхні лишалося менше милі. Пілот не відходив від пульта до кінця, він думав тільки про одне: як пом'якшити силу удару при посадці, як зберегти корабель неушкодженим. В умовах, коли зореліт ледь проривався крізь густу мов кисіль атмосферу, можна було використати лише кілька катапулт. Вчасно спрацювала тільки одна.

Згодом, коли Дослідник прийшов до пам'яті, його не полишало відчуття, що, крім нього й Торговця, ніхто не врятувався. Хоч, може, він помилявся й тут. Його капсула згоріла недалеко від поверхні, однак від падіння він знепритомнів. Торговцеві могло пощастити ще менше.

Навкруги буяв цілий ліс м'ясистої трави з грубими мов линви стеблами, вдалині бовваніли дерева, майже такі, як на планеті Дослідника, от лише верховіття їх не досягло б і найнижчих гілок тутешніх велетів.

Він гукнув: голос глухо залунав у густому повітрі. Почув, як озвався Торговець, і кинувся до нього. Товстелезні стеблини перепиняли шлях, і Дослідник насилу продирався крізь зарості.

— Ти поранений? — запитав у Торговця.

Той скривився від болю.

— Здається, викрутив ногу. Боляче, як ступати.

Дослідник обережно обстежив його:

— Думаю, обійшлося без переломів. Доведеться йти, незважаючи на біль.

— Давай спершу перепочинемо.

— Треба спробувати розшукати корабель. Якщо він уцілів або його ще можна полагодити — ми врятовані. Інакше...

— Хоча б кілька хвилин. Дай віддихатись.

Дослідник і сам був радий трохи відпочити. А Торговець уже заплющив очі. Тоді й він дозволив собі стулити повіки.

Почувся якийсь тупіт, і Дослідник миттю розплющив очі. Вже заднім числом подумав: "Ніколи не спи на чужій планеті".

Торговець теж прокинувся й кричав від жаху.

— Це лише абориген. Він не заподіє тобі лиха, — вигукнув Дослідник. Та не встиг він закінчити, як гігантське створіння нахилилося й за мить уже цупило їх до себе.

Торговець щосили пручався, хоча й, зрозуміло, марно.

— Ти можеш із ним поговорити? — вереснув він. Дослідник тільки головою похитав:

— На цій відстані передавач не діятиме. Абориген мене не почує.

— Тоді знищ його. Знищ!

— Ми не можемо так вчинити, — відповів Дослідник, мало не додавши: "дурню". Він намагався тримати себе в руках.

Потвора, прудко долаючи величезну відстань, рухалася в якомусь певному напрямку.

— Але чому? — заволав Торговець. — Ти ж можеш дотягтися до бластера, я чудово бачу. Не бійся, не впадеш.

— Все дуже просто. Якщо ми знищимо потвору, тобі вже ніколи не торгувати з цією планетою. Чи навіть ніколи звідси не вибратися. Може, ти й до вечора не доживеш.

— Та чому ж? Чому?

— Бо це — дитинча. Тобі слід знати, що буває, коли торговець убиває дитинча аборигена, хоч би й ненавмисне. Більше того, якщо ми потрапили туди, куди треба, то зараз перебуваємо в маєтку впливового аборигена. А що коли це одне з його дітей?

Ось як вони опинились у своїй теперішній в'язниці. Обережно пропаливши дірку в цупкому полотні, яким було накрито клітку, вони зрозуміли, що годі й думати плигати з такої висоти.

Аж ось клітка-в'язниця знов загойдалася й попливла вгору. Торговець скотився до нижнього ободу клітки й прокинувся, наляканий. Полотно зняли, і клітку залило світлом. Перед ними, як і першого разу, стояло двоє дітей аборигенів. Як зауважив

Дослідник, зовні вони не дуже відрізнялись від дорослих особин, хоча, звичайно, були набагато менші.

Потвори запхнули між пруттям жменьку якогось схожого на очерет бадилля. Пахло воно непогано, правда, між корінням позастрягали грудки землі.

Торговець позадкував і запитав хрипко:

— Що то вони роблять?

— З усього видно, пробують нас нагодувати. Принаймні це щось на зразок тутешньої трави.

Клітку знову накрили, і вкотре вже почалася гойданина, та цього разу вони вже мали їжу.

4

Зачувши кроки, Скіпка здригнувся, проте, впізнавши Рудого, відразу засяяв.

— Поблизу нікого нема, — доповів він. — Я вже всі очі видивився, правда.

— Тсс! Дивись, оце покладеш у клітку. А мені треба бігти додому.

— А що воно таке? — неохоче простяг руку Скіпка.

— Фарш. Отакої! Ти що, фаршу ніколи не бачив? От що треба було взяти, коли я посилав тебе по корм, а не якусь там нікчемну траву.

Скіпка образився:

— А звідки мені було знати, що вони трави не їдять? Крім того, фарш зовсім не такий. Він завжди у целофані, й колір у нього інший.

— У місті — звичайно. А тут ми самі перекручуємо м'ясо, і поки його приготують, воно завжди такого кольору.

— То воно сире?

Скіпка притьмом відсмикнув руку.

— Ти що думаєш, тварини їдять смажене? — обурився Рудий. — Ану лишень бери. Нічого тобі не станеться. Кажу тобі, часу обмаль.

— А в чому річ? Що ти там удома робитимеш?

— Не знаю. Мій татко разом із твоїм ходять десь тут. А що як вони мене шукають? Може, куховарка наскаржилася, що я поцупив м'ясо? В будь-якому разі тільки їх нам тут бракувало.

— Ти що, не питав дозволу?

— У кого? В цього крабиська? Та вона й ковтка води без батька не дасть.

Скіпка, гидуєчи, взяв величенький кавалок фаршу й рушив до повітки, а Рудий заквапився в протилежному напрямку.

Наблизившись до двох дорослих, Рудий притишив ходу, відсапуєчись, зробив кілька глибоких видихів, а потім з невинним виглядом пройшов повз них, наче прогулювався. Як він помітив, вони рухалися в бік повітки, та чи саме туди, він не знав.

— Привіт, татку. Добридень, сер.

— Зачекай, Рудий, — сказав Промисловець. — Хочу про щось тебе запитати.

— Що, татку?

— Мама казала, ти сьогодні рано пішов з дому?

— Та не дуже. Перед сніданком.

— Ти сказав їй, що вночі тебе щось збудило?

Рудий трохи подумав. Чи варто було розповідати про це матері? Потім відповів:

— Так.

— А від чого ти прокинувся?

Розміркувавши, що це йому нічим не загрожує, Рудий пояснив:

— Не знаю, татку. Звук був схожий на грім чи, може, на вибух...

— Можеш сказати, звідки гриміло?

— Мені здається, з-за пагорка.

Він сказав правду, що, до речі, цілком його влаштовувало, бо пагорб був у протилежному від повітки боці.

Промисловець глянув на гостя:

— Не маєте бажання прогулятися в тому напрямку?

— Я готовий.

Рудий провів їх очима, а коли озирнувся, побачив Скіпку, який обережно визирав з-за колючих кущів живоплоту.

— Йди сюди! — махнув йому Рудий.

Скіпка виліз із кущів і підійшов до нього:

— Про м'ясо питали?

— Ні, здається, ще не знають. Вони подалися до пагорка.

— Чого?

— А хіба я знаю? Все допитувалися про грім, що я чув уночі. Слухай, тварини м'ясо їли?

— Розумієш, — обережно почав Скіпка, — вони начебто роздивлялися його й нюхали.

— Ну, нехай, — сказав Рудий. — Певно, з'їдять. Господи, повинні ж вони хоч щось їсти. Ходімо до пагорка й подивимося, що збираються робити наші батьки.

— А як же тварини?

— Що з ними скоїться? Не можемо ж ми весь час на них витратити. Води ти їм дав?

— Звичайно. Випили.

— От бачиш. Ходімо. Заглянемо до них після обіду. Принесемо фруктів. Фрукти будь-хто їстиме.

Вони подалися схилом угору. Рудий, як звичайно, попереду.

5

— Гадаєте, то був рев двигунів при посадці? — запитав Астроном.

— А ви виключаєте таку можливість?

— Якщо так, то вони, вочевидь, усі загинули.

— Може, й ні, — спохмурнів Промисловець.

— Якщо посадка пройшла вдало, а екіпаж живий, то де вони?

— А ви подумайте, — так само похмуро відповів Промисловець.

— Щось я вас не дуже розумію.

— Вони можуть бути настроєні вороже.
— Відпадає. Я з ними розмовляв. Вони...
— Вони з вами розмовляли. Тобто провели щось на зразок розвідки. Який буде їхній наступний крок? Напад?

— Сер, адже у них лише один корабель.
— Про що вам відомо тільки з їхніх слів. Може, в них там ціла флотилія.
— Я вже казав вам про їхні розміри. Вони...
— Це неістотно, коли навіть їхня ручна зброя отак переважає нашу артилерію.
— Я зовсім не те мав на увазі.
— А я з самого початку це враховував. Саме тому й погодився зустрітись із ними, одержавши вашого листа, — вів далі Промисловець. — Погодився не для того, щоб налагоджувати якісь там непевні й взагалі неможливі торговельні відносини, а щоб дістати уявлення про їхні справжні наміри. Я не гадав, що вони уникатимуть зустрічі.
— І додав, зітхнувши: — Сподіваюся, то не наша провина. В будь-якому разі ви маєте рацію в одному: надто довго світ жив спокійно. Ми втрачаємо здорове почуття підозріливості.

Завжди врівноважений Астроном різко підвищив голос:

— От що я скажу. Немає жодних підстав вважати їх ворогами. Так, вони маленькі, але це — ще один доказ того, що світ, звідки вони прибули, теж малий. Наша планета має звичну для них силу тяжіння, однак набагато вищий гравітаційний потенціал, тож густина нашої атмосфери заважає їм почувати себе тут нормально тривалий час. З тої ж причини використовувати нашу планету як міжзоряну базу неекономічно, хіба що для торгівлі певними видами товарів. Не забувайте також про істотні відмінності в нашій органіці, зумовлені особливостями ґрунтів. Ми не можемо споживати їхніх продуктів, а вони — наших.

— Немає сумніву, все це можна подолати. Привезти з собою запас їжі, збудувати під куполами станції з низьким повітряним тиском, сконструювати спеціальні зорельоти.

— Можна. Та як у вас усе просто! Це дуже нетипово для юної раси. Ясно, що їм не доведеться нічого такого робити. У Галактиці мільйони планет, придатних для життя, їм непотрібна наша, непридатна.

— А вам звідки знати? Все це знов їхні слова.

— Висновки я зробив самостійно. Кінець кінцем, я — Астроном.

— І то правда. Розкажіть мені дорогою, що ви там збиралися розповісти.

— Так от, сер, уявіть: наші астрономи довго вважали, що є два класи планетарних тіл. Перший — планети, що виникли досить далеко від зірки-ядра їхньої планетарної системи і тому достатньо охолодились, щоб почати затримувати водень. Це великі планети, багаті на водень, аміак, метан. Прикладом можуть бути планети-гіганти на зовнішніх орбітах. До другого класу відносили планети, розташовані так близько до зірки, що через високу температуру велика кількість водню не могла затримуватися. Вони порівняно невеликі, бідніші на водень і багатші на кисень. Цей клас нам добре

знайомий, бо саме на такій планеті ми живемо. Наша планетарна система — єдина, яку ми досконало вивчили, отож цілком закономірно було виділяти лише ці два класи планет.

— Наскільки я зрозумів, є ще якийсь?

— Так. Планети з надтвердої речовини, менші за розміром і бідніші на водень від планет, що обертаються на внутрішніх орбітах нашої системи. У нашій Галактиці співвідношення воднево-аміакових і подібних до їхньої киснево-водяних планет з надтвердої речовини за їхніми даними — пам'ятайте, що на сьогоднішній день ними досліджено значну частину Галактики, чого ми, відмовившись від міжзоряних перельотів, зробити не можемо, — десь три до одного. Що лишає їм кілька мільйонів малих планет, придатних для вивчення й колонізації.

Промисловець поглянув на блакитне небо та зелені крони дерев над головою й запитав:

— А наша їм також підходить?

Астроном лагідно відповів:

— До нашої, системи вони не зустрічали таких планет. Певно, її розвиток відбувався за якимись особливими законами.

Промисловець трохи поміркував над почутим.

— Отже, ці космічні істоти населяють астероїди?

— Ні, ні. Знов не те. Як вони мені пояснили, астероїди трапляються в одній з восьми систем, та зараз ми говоримо зовсім про інше.

— Але чому ви — астроном — лише цитуєте їхні нічим не підперті твердження?

— Вони не обмежилися голими фактами. Я ознайомився з їхньою теорією еволюції зірок, яка, мушу визнати, набагато вірогідніша від будь-якої з висунутих нашими астрономами, за винятком хіба що якихось уже забутих теорій Передвоєнних Часів. Зважте, їхня теорія спирається на точні математичні розробки й описує саме таку Галактику, яку вони передбачають. Отже, як бачите, їм відкриті всі світи. Вони не зазіхають на чужі планети. Принаймні на нашу.

— Якщо тверезо розважити, ви маєте рацію. Але істоти можуть бути розумними, та нерозважливими. Хіба був якийсь сенс майже доценту знищувати високорозвинену цивілізацію в атомній війні, причину якої нашим історикам і досі не вдалося встановити? — замислено мовив Промисловець. — Відтоді як скинуто першу атомну бомбу на Східні Острови Сонця, — забув їхню давню назву, — людство усвідомило, що війна матиме лише один кінець. І все одно не зробило нічого, аби його відвернути.

Він звів очі й жваво запитав:

— Куди це ми зайшли? І взагалі, чи не ганяємося ми за власного тінню?

Але Астроном, що йшов трохи попереду, відповів хрипким голосом:

— Не за власного, сер. Подивіться-но лишень сюди.

6

Рудий та Скіпка непомітно скрадалися за старшими. Дитяча заповзятливість допомагала хлопцям, окрім того, дорослі були надто збуджені й заглиблені в розмову.

Зарості, де сиділи діти, трохи заважали добре розглянути знахідку їхніх батьків.

— Ну й ну! Блищить чисто тобі срібло! — вигукнув Рудий.

Але якщо хтось і справді розхвилювався, то це Скіпка. Він схопився за Рудого:

— Я знаю, що воно. Це — зореліт. Тепер ясно, чому батько тут. Він — один з найвидатніших астрономів світу, і твій тато обов'язково викликав би його, якби у вашій садибі здійснив посадку космічний корабель.

— Та про що ти? Татко навіть і гадки не мав, де ця штука. Він прийшов сюди тому, що я сказав, ніби вночі звідси гриміло. Та й нема ніяких зорельотів.

— А от і є. Дивись, он ті круглі штуки — то дюзи. А ото — ракетні двигуни.

— Звідки ти знаєш?

Скіпка спалахнув:

— Читав. У батька є книжки, де про це пишеться. Давні книжки, ще з Передвоєнних Часів.

— Хм-м. От тепер таки брешеш. Книжки з Передвоєнних Часів!

— Мій батько без них як без рук. Він викладає в університеті. Це його робота.

Хлопець підвищив голос, і Рудому довелося його осмикнути:

— Хочеш, щоб нас почули? — роздратовано засичав він.

— Так от, це і є космічний корабель.

— Слухай, Скіпко, ти хочеш сказати, що це — корабель з інших світів?

— Не інакше. Дивись, як мій батько кружляє навколо нього. Ніщо інше його так не зацікавило б.

— Інші світи? Де вони, ті інші світи?

— Скрізь. От узяти планети. Декотрі з них такі самі, як наша. Інші зірки також мають планети. Їх, може, трильйони.

Рудий відчув себе переможеним, знищеним.

— Ти з глузду з'їхав, — пробурмотів він.

— Ну добре, я тобі доведу.

— Гей, ти куди?

— А туди. Запитаю в батька. Може, він тебе переконає. Сподіваюся, ти віриш, що професор астрономії розуміється на...

Він випростався на повен зріст.

— Гей! Ти що, хочеш, щоб нас помітили? Вони на нас тут не чекають. Хочеш, щоб почали розпитувати й дізналися про тваринок?

— А мені начхати. Ти сказав, що я з глузду з'їхав.

— Ябеда. Обіцяв нікому не казати.

— Я й не збираюся розказувати. А якщо вони й дізнаються, то — твоя провина, бо саме ти завів суперечку й сказав, що я з глузду з'їхав.

— Тоді беру свої слова назад, — буркнув Рудий.

— Та що вже там... — Скіпка почувався трохи розгубленим. Йому кортіло побачити корабель зблизька, й водночас він навіть подумки не міг не дотримати слова, адже Рудий вибачився.

— Щось він замалий для зорельота.

— Нічого дивного, бо це, мабуть, корабель-розвідник.

— Закладаюся, батько навіть залізти в цю стару тарадайку не зміг би.

З цим важко було не погодитись, отож Скіпка змовчав. Рудий із підкреслено знудьгованим виглядом підвівся. — Слухай, гайда звідси. Ще стільки справ. Не можу ж я стриміти тут цілий день заради якогось старезного зорельота, чи що воно там таке. Треба й про тваринку подбати, якщо вже ми надумали працювати в цирку. Там це перша заповідь. Треба дбати про тварин. В усякому разі, — невинно закінчив він, — саме цим я й займаюся.

— Навіщо, Рудий? М'яса в них вистачає. Давай подивимось.

— Оце-то радість — дивитися! Крім того, наші батьки ніби збираються йти, здається, вже час обідати.

— Слухай, Скіпко, — переконував далі Рудий, — ми не повинні викликати підозри, бо вони почнуть допитуватись. Ну й ну! Ти що, ніколи детективів не читав? Коли, йдучи на велике діло, не хочеш, щоб тебе спіймали, головне — поводитися як звичайно. Тоді ніхто ні про що не здогадається. Це найперший закон...

— Добре, добре.

Скіпка підвівся, ображений. У цю мить весь блиск цирку видався йому чимось фальшивим і нічого не вартим порівняно зі славою астронома, і його вразило, як то він міг пристати на безглузду пропозицію Рудого.

Вони спускалися схилом; Скіпка, за звичкою, позаду.

7

— Мене найбільше вражає якість роботи, — сказав Промисловець. — Зроду не бачив такої конструкції.

— Що нам тепер від того? — гірко зауважив Астроном. — Усе втрачено. Другої посадки не буде. Інші розвідувальні експедиції не наближатимуться до нас на відстань, меншу, ніж потрібна, аби з'ясувати, що в нашій сонячній системі нема планет з надтвердої речовини.

— Нічого не вдієш, аварія при посадці.

— Корабель майже неушкоджений. Якби хоч хтось уцілів, його б можна було полагодити.

— Якщо вони й живі, ні про яку торгівлю однаково не може бути й мови. Надто вони відрізняються від нас. Через те не викликають довіри. В будь-якому разі, все скінчено.

Вони зайшли до будинку. Промисловець спокійно привітався до дружини.

— Обід готовий, люба?

— Боюся, що ні. Розумієш... — вона нерішуче поглянула на Астронома.

— Щось сталося? — запитав Промисловець. — Чому ти мовчиш? Певний, що наш гість не зважатиме на дрібну сімейну суперечку.

— Благаю, не звертайте на мене ніякої уваги, — пробурмотів Астроном, непомітно відходячи в протилежний кут вітальні.

— Справді, любий, — притишено заторохтіла жінка, — куховарка страшенно засмучена. Вже кілька годин я її заспокоюю і, чесно кажучи, не уявляю, навіщо Рудий так вчинив.

— Як саме?

Промисловець був, радше, потішений. Вже не перший місяць вони з сином переконували дружину називати хлопця "Рудий" (його справжнє ім'я було, як на думку підлітка, геть сміховинне).

— Він поцупив мало не весь фарш.

— І з'їв?

— Сподіваюся, ні. Адже фарш був сирий.

— Тоді навіщо ж він йому?

— Не маю ані найменшого уявлення. Від сніданку я його не бачила. А куховарка просто розлютилася. Вона бачила, як він вискочив з кухні, миска з фаршем стоїть майже порожня, а вона ж збиралася приготувати з нього щось до обіду. Ну, ти ж знаєш куховарку. Їй довелося змінити меню, а це означає, що цілий тиждень нам не буде спокою. Ти тільки побалакай з Рудим, любий, хай пообіцяє, що більше так не жартуватиме. І нічого йому не сталося б, якби він перед куховаркою вибачився.

— Облиш. Вона наша служниця. Коли ми не нарікаємо на зміни в меню, то чого їй скаржитись?

— Бо вона мусила двічі виконувати одну й ту саму роботу. Вона вже казала, що хоче піти від нас. Не так легко знайти гарну куховарку. Пригадай-но попередню.

То був поважний аргумент.

Промисловець неухважно обвів очима кімнату:

— Гадаю, ти маєш рацію. Але ж його наче нема. Коли з'явиться, я з ним поговорю.

— Можеш зараз. Он він іде.

Рудий зайшов до вітальні й бадьоро запитав:

— Здається, вже час обідати?

Малий перевів погляд з батька на матір, намагаючись якнайшвидше зметикувати, що означають їхні застигли обличчя.

— Хоча спочатку треба вмитися, — промовив він і рушив до дверей.

— Хвилинку, сину, — зупинив його Промисловець.

— Ну що?

— Де твій маленький друг?

— Десь тут, — недбало кинув Рудий. — Ми спершу гуляли разом, потім я озирнувся — а його вже нема.

То була чистісінька правда, і Рудий почувався впевнено.

— Я сказав йому, що пора обідати. Нагадав йому ще раз: "Здається, скоро обід". А потім сказав: "Нам треба вертатись". Він погодився: "Гаразд". Ну я й пішов собі, аж біля струмка озирнувся і...

Астроном, відвівши очі від журналу, який доти безцільно гортав, урвав цю балаканину:

— За мого хлопця не варто хвилюватись. Він цілком самостійний. Не треба його чекати.

— Обід однаково не готовий, докторе. — Промисловець знову повернувся до сина. — І якщо вже ми торкнулися цієї теми, сину, то так сталося через нестачу деяких продуктів. Тобі є що сказати?

— Мені?

— Хоч як не хочеться, доведеться пояснювати. Навіщо ти взяв фарш?

— Фарш?

— Так. Фарш, — підтвердив Промисловець, терпляче чекаючи відповіді.

— Розумієш, я трохи...

— Зголоднів, — підказав батько. — Так, що накинувся на сире м'ясо.

— Ні. Воно просто було мені потрібне.

— Для чого?

Рудий знітився й не відповідав.

Знову втрутився Астроном:

— Якщо дозволите, кілька слів. Пам'ятаєте, якраз після сніданку заходив мій син і цікавився, чим годувати тварин.

— Так, так, справді. Як же я міг забути? Отже, Рудий, ти взяв його для якогось нового звіряти?

Рудий був обурений. Оговтавшись, він запитав:

— Ти хочеш сказати, що Скіпка зайшов сюди і все розповів? Розбавив про моїх тваринок?

— Та ні. Він просто запитав, чим годують тварин. Та й годі. Якщо він обіцяв мовчати, то дотримав слова. Ти сам себе виказав, дурнику, намагаючись обійтися без дозволу. Так що це — крадіжка. Ну то що ж, є у тебе тварина? Тільки чесно.

— Еге ж, тату, — ледь чутно прошепотів Рудий.

— Добре, тобі доведеться з нею розпрощатись. Ясно? Тепер утрутилася мати:

— Ти хочеш сказати, Рудий, що тримаєш у себе хижака? Адже він може тебе вкусити, матимеш зараження крові.

— Вони ж маленькі, — голос Рудого тремтів. — І ледь ворухнуться, коли до них доторкнешся.

— Вони? Скільки ж їх у тебе?

— Двоє.

— Де вони?

Промисловець узяв дружину за руку.

— Досить катувати дитину, — стиха промовив він. — Якщо Рудий обіцяє їх позбутися, то так і зробить, цього покарання вистачить.

І одразу про той випадок забув.

8

Наприкінці обіду до їдальні увірвався Скіпка. На якусь мить зникнув, потім вибухнув майже істерично:

— Мені треба побалакати з Рудим. Я маю щось йому сказати.

Рудий злякано підвів очі, але втрутився Астроном:

— Твою поведінку не назвеш чемною. Ти примусив себе чекати.

— Пробач, тату.

— Та не лайте хлопця, — озвалася Промисловцева дружина. — Хай побалакає з Рудим, як хоче. І нічого страшного, що він запізнився.

— Мені треба поговорити з ним наодинці, — наполягав Скіпка.

— Це вже занадто, — намагаючись говорити лагідно, сказав Астроном. Видно було, що якби не присутні, він дав би волю роздратуванню. — Сідай за стіл.

Скіпка скорився, але їв, тільки коли на нього хтось дивився. І навіть тоді було помітно, що йому не до обіду.

Рудий перехопив його погляд. В його очах було німе запитання: "Тварини втекли?"

Скіпка ледь похитав головою. І прошепотів:

— Ні, та...

Астроном суворо поглянув на сина, і Скіпка затнувся. Після обіду Рудий вислизнув з кімнати, зробивши другові ледь помітний знак іти за ним.

Мовчки вони попрямували до струмка.

Аж ось Рудий рвучко обернувся до свого супутника:

— Слухай, ти навіть сказав татові, що ми годуємо тварин?

— Не казав я. Лише запитав, чим їх годують. То різні речі. Я не сказав, що ми їх годуємо. Та й взагалі, Рудий, не в тім діло.

Однак той правив своєї:

— А потім куди тебе понесло, га? Я думав, ти вертаєшся додому. Вони на мене накинулись, наче я винний, що тебе нема.

— Таж про це я й хочу тобі розповісти, якби тільки ти стулив на хвилинку рота й послухав. Ти ж мені й слова не даєш вимовити.

— Ну давай, що там у тебе, кажи.

— Та кажу ж, кажу. Я повернувся до зорельота. Наші старі вже пішли, і я хотів глянути, що там таке.

— То не зореліт, — похмуро зауважив Рудий. Йому нічого було втрачати.

— А от і зореліт. Я зазирнув усередину крізь ілюмінатори. Дивлюсь, а вони всі мертві. — Видно було, що Скіпку нудить. — Вони мертві.

— Хто?

Скіпка зірвався на крик:

— Тварини! Такі самі, як наші! Та тільки вони не тварини. Вони — прибульці з інших планет.

Рудий мало не скам'янів. Йому й на гадку не спало не повірити Скіпці. Надто вже той був схвилюваний новиною.

— Ну й ну, — спромігся він нарешті.

— То що ж ми робитимемо? Ох і перепаде ж нам, як батьки дізнаються. — У Скіпки аж мурашки поза шкірою поповзли.

— Краще випустити їх, — сказав Рудий.

— Вони наскаржаться на нас.

— Вони не знають нашої мови. Якщо вони з іншої планети.

— Знають. Бо я пам'ятаю, як батько, думаючи, що мене немає в кімнаті, про щось таке розмовляв із мамою. Він розповідав про якихось прибульців, які вміють спілкуватися подумки. Щось на зразок телепатії. Я думав, він фантазує.

— Ой лишенько! Що ж нам... стривай, — Рудий звів очі на Скіпку. — Як же я забув, тато наказав мені позбутися тварин. Давай їх десь закопаємо чи в струмок укинемо.

— Він наказав?

— Він примусив мене признатись, що я маю тварин, а потім сказав: "Позбудься їх". Треба виконувати наказ. Хоч би там що, не можу ж я не послухатись тата.

У Скіпки відлягло від серця. Тепер вони мали цілковите право так і вчинити.

— Тоді не зволікаймо, поки вони не докопались. Ох і перепаде нам на горіхи, якщо вони дізнаються.

Вони помчали до повітки, жахливі картини вже проносилися в їхній уяві.

9

Тепер, коли хлопці знали, що це "люди", вони дивились на них зовсім інакше. Як тварини вони цікаві, як "люди" — огидні. Їхні очі — раніше невиразні крихітні цятки — тепер, здавалося, з неприхованою злістю стежили за ними.

— Чуєш писк? — прошепотів Скіпка.

— То, мабуть, вони розмовляють.

Смішно, вони й раніше чули ці звуки, але не звертали на них уваги. Хлопці відгорнули полотно, та ні Рудий, ні Скіпка до своїх в'язнів не наближались, лише пильнували за ними очима. Скіпка помітив, що фаршу ніхто не торкався.

— То ти щось робитимеш? — запитав він.

— А ти?

— Це ти їх знайшов.

— А зараз твоя черга.

— Ні. Ти їх знайшов — ти в усьому винен. Я лише спостерігав.

— Ми ж увесь час були разом, Скіпко. Ти чудово знаєш.

— Байдуже. Ти їх знайшов. Так я й скажу, коли вони прийдуть сюди нас шукати.

— Ну постривай! — пообіцяв Рудий, та, згадавши про покару, що на нього чекала, сягнув до клітки, щоб відчинити дверцята.

— Зачекай!

— Чого тобі ще? — зрадів Рудий.

— В одного з них в руках якась залізяка.

— Де?

— А он. Я й раніше її бачив, але думав, то частина його тіла. Та якщо він "людина", то, можливо, це — дезінтегратор.

— Що воно таке?

— Я про них читав у книжках Передвоєнних Часів. Більшість людей мала тоді таку

зброю. Націлить на тебе — й тебе нема.

— Але ж досі не націлювали, — зауважив Рудий з деяким острахом.

— Все, з мене досить. Я більше не збираюся стриміти тут, чекаючи, поки мене дезінтегрують. Я йду по батька.

— Боягуз! Нікчемний боягуз!

— Ну й нехай. Називай мене як хочеш, та якщо ти зараз до них полізеш, вони тебе знищать. Почекай, то побачиш, однак ти сам будеш в усьому винен.

Він подався до вузьких кручених сходів, що вели з горища вниз, та, ледь досягши їх, ураз позадкував.

На горище піднімалася мати Рудого. Захекана, вона все ж усміхалася до Скіпки — як-не-як, гість.

— Рудий! Гей, Рудий! Ти тут, нагорі? Не здумай ховатися. Знаю, ти тримаєш їх десь тут. Куховарка бачила, куди ти гайнув із м'ясом.

— Привіт, ма! — голос Рудого тремтів.

— Ану покажи мені цих бридких звірів. Я сама простежу, щоб ти їх зараз же десь подів.

Кінець! Та хоч на нього чекала неминуча покара, Рудий відчув, як із плечей впав тягар. Принаймні за нього вирішуватимуть інші.

— А вони тут, ма. Я їм нічого, ма, не зробив. Я не знав. Вони такі схожі на маленьких звірят, і я подумав, що ти дозволиш мені їх тримати. Я не брав би м'яса, але ж вони не їли ні трави, ні листя, а куховарка ніколи нічого мені не дасть, навіть якби я й попросив. Я не знав, що то фарш на обід...

З переляку він не усвідомлював, що мати не чує його торохтіння, а, втупивши застигли очі в клітку, тонко й пронизливо верещить.

10

— Скромний похорон — це все, що ми можемо для них зробити. Не варто привертати уваги громадськості, — саме казав Астроном, коли раптом почулися зойки.

Дружина Промисловця ще не зовсім оговталась, коли прибігла до них. Кілька хвилин чоловік не міг нічого від неї добитися. Нарешті вона заговорила:

— Кажу тобі, вони в повітці. Я не знаю, хто вони такі. Ні, ні...

Вона вчепилась у Промисловця, коли той намірився туди побігти.

— Сам не йди. Звели комусь із робітників узяти рушницю. Кажу тобі, нічого схожого я зроду не бачила. Маленькі страхіття з... з... я не можу пояснити. Подумати тільки, Рудий доторкався до них і намагався нагодувати. Він тримав їх у руках і годував м'ясом,

— Я лише... — почав був Рудий.

— То не... — спробував додати Скіпка.

— Ну й шкоди ви сьогодні наробили, хлопці, — швидко урвав їх Промисловець. — Марш додому! І ні звуку мені! Ні звуку! Мене не цікавить, що ви там хочете сказати. Я вас вислухаю пізніше, а тобі, Рудий, обіцяю добрячого прочухана.

Він обернувся до дружини:

— Хоч би які вони не були, цих тварин треба вбити. А коли впевнився, що дітлахи одійшли далеченько, додав:

— Ну, заспокойся, заспокойся. Діти цілі, й, зрештою, нічого жахливого вони не зробили. Лише знайшли собі нову забаву.

— Пробачте, мем, — уривчасто запитав Астроном, — а ви не могли б описати цих тварин?

Промисловцева дружина похитала головою. Вона все ще не володала язиком.

— Можете ви мені лишень сказати, чи вони...

— Даруйте, але я маю спочатку її заспокоїти. Ви не образитесь? — вибачився Промисловець.

— Хвилинку. Будь ласка. Лише хвилинку. Вона сказала, що ніколи не бачила таких звірів. Безперечно, дивно зустріти геть невідомих тварин у такому маєтку, як ваш.

— Пробачте. Побалакаймо про це пізніше.

— Якщо тільки ці невідомі тварини не здійснили посадки сьогодні вночі.

Промисловець на крок відступив від дружини:

— Чи не хочете ви сказати?..

— Гадаю, нам краще податись до повітки, сер.

Хвилину-другу Промисловець пильно дивився на Астронома, потім ураз крутнувся і побіг, що було зовсім на нього не схоже. Астроном — слідом. Позаду чулося жіноче голосіння, на яке ніхто не звертав уваги.

11

Промисловець дивився на клітку, не відводячи очей. Глянув на Астронома, знову перевів погляд на клітку:

— Вони?

— Вони, — відповів Астроном. — Поза всяким сумнівом, ми їм так само огидні, як і вони нам.

— Що вони кажуть?

— Що їм тут страшенно незручно, що вони стомилися й навіть хворі, але надто хвилюватися не варт, а ще кажуть, що хлопці з ними добре поводитися.

— Добре поводитися! Схопили, посадовили у клітку, годували травою та сирим м'ясом! Ану, як мені з ними поговорити?

— Для цього потрібен певний час. Зосередьтесь на якійсь думці. Намагайтесь почути. У вас усе вийде, тільки, може, не одразу.

Промисловець спробував. Він аж скривився від напруги, весь час повторюючи подумки: "Хлопці не знали, хто ви".

І раптом усвідомив, що йому відповіли: "Ми це чудово знали. Як і те, що вони не мають на думці нічого лихого, тож і не атакували їх".

"Не атакували?" — подумав Промисловець, від зосередження не помічаючи, що говорить уголос.

"Так, звичайно, — дістав він відповідь. — Ми озброєні".

Одна з маленьких потвор у клітці піднесла догори якийсь металевий предмет, і

зненацька на покриві клітки й на даху повітки з'явилися дірки зі звуглілими краями.

"Гадаємо, — телепатували створіння, — дах неважко буде полагодити".

Промисловець відчув, що більше не здатен зосередитися на передаванні думок. Він обернувся до Астронома:

— І маючи отаку зброю, вони дозволили схопити себе й ув'язнити? Не розумію.

І одержав спокійну відповідь: "Ми не скривдили б дітей представників розумної раси".

12

Смеркалося. Промисловець навіть і не помітив, що пропустив вечерю.

— Ви й справді вважаєте, що корабель злетить? — поцікавився він у Астронома.

— Певний, якщо вони так кажуть. Сподіваюсь, їхнього наступного візиту доведеться не так-то вже й довго чекати.

— І коли вони повернуться, — енергійно підхопив Промисловець, — я, як і було домовлено, виконаю свої зобов'язання. Більше того, зроблю все можливе й неможливе, щоб їх визнав світ. Можна лише захоплюватися істотами, які не скривдять дітей, хоч би як їх на це підбивали. І знаєте... мені не хочеться цього казати...

— А все-таки?

— Наші діти. Ваші і мій сини. Я майже пишаюся ними. Уявіть лише, схопити цих істот, годувати чи принаймні намагатися нагодувати їх, переховувати. Ну й зухвалість! Рудий сказав, то була його ідея: завдяки їм одержати роботу в цирку. Тільки уявіть!

— Юність! — відказав Астроном.

13

— Старт скоро? — поцікавився Торговець.

— За півгодини, — відповів Дослідник.

На них чекала самотня подорож. Решта сімнадцятеро членів екіпажу загинули, і прах їхній лишився на чужій планеті. Вони повертатимуться на пошкодженому кораблі, і керування ним цілком ляже на плечі Дослідника.

— Що за вдалий хід — не зачіпати тих дітлахів! Ми матимемо дуже вигідний контракт, дуже вигідний.

"Бізнес", — майнуло в Дослідника.

— Дивись, як вони вишикувалися, проводжаючи нас. Всі до одного, — сказав Торговець. — Чи не надто близько вони підійшли, як ти гадаєш? На цьому етапі наших стосунків не хотілося б обпалити когось із них при старті.

— Відстань безпечна.

— Ото страхіття, правда ж?

— Досить приємні внутрішньо. Навіть подумки доброзичливі.

— Аз вигляду й не скажеш. Надто той, малий, який нас перший знайшов.

— Вони звать його Рудий.

— Потвора і таке ім'я. Аж смішно. Йому й справді шкода з нами прощатися. До мене лише не доходить чому. Наскільки я зрозумів, він утратив нагоду пристати до якоїсь там організації, але я не добуру, до якої саме.

— До цирку, — коротко відповів Дослідник.

— Що? Яке зухвале чудисько!

— Чом би й ні? А що б робив ти у своєму світі, побачивши такого заброду, як він? Якби знайшов його, сонного, на Землі? З червоними мацаками, шістьма ногами, псевдоподіями й таке інше?

14

Рудий дивився, як даленіє зореліт. Його червоні мацаки, через які його так прозвали, до останньої миті дриготіли з жалю за втраченою мрією. А в очах блискотіли жовтаві кристали. Так блищать сльози в очах землян.